

Jan Trachta: Tichý dech: zápisky českého lékaře z Afriky a Haiti.

Paseka, Praha a Litomyšl, 2013, 214 s.

Donedávna nepříliš známý český lékař Jan Trachta (*1977), pracující pro mezinárodní humanitární organizaci Lékaři bez hranic, byl v minulosti vyslán už na sedm misí. Už dříve sice poskytoval občasně rozhovory pro česká média (a roku 2011 získal cenu Unie pacientů ČR), ale až v loňském roce o svých zážitcích vydal knihu, která mu postupně získává slávu a uznání, a to zcela zaslouženě.

Autor se s Lékaři bez hranic dostal do Konžské demokratické republiky, Středoafričské republiky či na Haiti (a předtím podle Wikipedie pracoval třeba v jednom indickém leprosáriu) a byl při tom vždy členem pestrého mezinárodního týmu. Vztahy, které mezi spolupracovníky panovaly, nebyly vždy nejlepší: Trachta mimo jiné popisuje i – podle nás – fiktivní rozdíly, které konstruují obyvatelé zemí ležících na západ od nás mezi „nimi“ a „námi“. Svým západním kolegům tak musí Trachta vysvětlovat, že vodka se po litrech pije v Rusku, ale ne u nás (a že mezi Českem a Ruskem prostě jsou jisté rozdíly), a je nucen si s nimi vyříkávat jejich předsudky a zkoušet vyvracet jejich stereotypy o tom, že se „u nás na Sibiři v kravíně“ nedělá žádná pořádná chirurgie.

Především se ale autor zaměřuje na rozdíly mezi mentalitou naší, západní, a vnitřními světy lidí, kterým jezdí pomáhat a které se snaží zachraňovat. Prostředí, do kterých se vydává, a tamní obyvatelé přitom nevykresluje nijak překvapivě. Je to svět, který je krutý a syrový, ale „ve své bídě podivně vznešený“, svět, ve kterém navzdory – z našeho hlediska – otřesným životním podmínkám „nikdo na nic a nikoho nenadává“. A ačkoli jsou to lidé materiálně nesmírně chudí, emocionálně a sociálně jsou bohatší než my. Soud Petry Hůlové, že Trachtova kniha představuje „unikátní svědectví o světě, o němž nemáme ponětí“, je v tomto smyslu značně nadnesený: stačí popojet či odletět do většiny oblastí Asie, Afriky či Střední a Jižní Ameriky a rychle se ocitneme v prostoru, v němž je prostě cena lidského života mnohem nižší než u nás. V oblastech válečných konfliktů a živelních katastrof, do kterých se Trachta cíleně vydává, jsou ovšem poměry, které turista může znát z Egypta či Indie, vyhoceny do extrémů. Autor přitom nezastírá, že za špatné ekonomické podmínky, nefungující infrastrukturu a neexistující systém zdravotní péče, který jeho organizace vlastně musí suplovat, jsou z velké míry odpovědné i místní politické elity (uvádí, že za posledních padesát let se jen tři afričtí vládcí dobrovolně vzdali moci). Současně ale vehementně odmítá názory těch blahobytných a lhostejných Evropanů, kteří z toho vyvozují: „Proč by neumírali? Stejně si za všechno můžou sami.“ Zcela právem namítá: kdo si troufá tvrdit, že černošku bolí ztráta dítěte méně než bělošku? Těm, kteří sobecky odmítají státní humanitární pomoc lidem v nouzi a fatalisticky volají „Proč tam jezdit? Stejně to tam nikdo nezmění. Uděláme radši něco pro naši zem,“ odpovídá: „Proč ne tam, když tady ano?“ Jsou samozřejmě lidé, které tím nijak nepřesvědčí. Trachta každopádně sám za sebe – skoro jako hrdina nějakého existencialistického románu – deklaruje, jaká je jeho osobní volba: naplnit svobodu, jež mu byla dána.

Kniha obsahuje drastické scény trpících lidí, kteří mají „obrovské kýly, divné hmatné koule v břiše, abscesy všude po těle, hnisající zlomeniny“, výjevy náročných a dramatických operací i tragické obrazy četných úmrtí, což autor vyvažuje – nakolik to jde – humorem. Třeba když líčí detail během své první operace – termity lezoucí všude okolo: „Koukám na termity, co oni na to. Běhají po zdi, jak by se nechumelilo.“ I při vši důležitosti až osudovosti svého úkolu si ale Trachta nehraje na žádného

supermana. Neskrývá, že se z něj po čtrnácti dnech v Africe stal „nejistý uzlík nervů“, přiznává krize, kterým při svém vysazení v terénu čelil, nedorozumění s kolegy i lékařská pochybení, kterých se dopustil, a v závěru programově vyhláší, že mu při psaní šlo také o demytizaci povolání lékaře. I po této demytizaci, nebo i díky ní, ovšem právě tento lékař působí velmi sympaticky. S jistou nadsázkou sice svoje cesty přirovnává k letnímu táboru pro děti nebo „dobrodružné, ale dobře zorganizované cestovce“, protože kupříkladu nemusí vařit a starat o spoustu jiných nezbytností, zároveň ale dává čtenáři na dálku pocítit břemeno odpovědnosti, které na něm každodenně leželo. Nejen v tom, že prováděl zákroky a musel činit rozhodnutí, u kterých jediná chyba mohla znamenat smrt pacienta, ale především v tom, že se ocitl v roli jakéhosi pána nad životem a nebytím, který musel často dělat „tlustou čáru“ a vyřknout tak ortel smrti. Musel se rozhodovat, u kterého z mnoha nemocných či zraněných má cenu pokoušet se o záchranu a u kterých to je v daných podmínkách zbytečné a nezbývá, než nechat ho zemřít. Tento pocit si ale nijak triumfalisticky neužívá, naopak s pokorou přijímá meze vlastních lidských možností a snaží se prostě být „tam, kde je mě třeba, a dělat, co mohu“. A dokonce se opatrně a jaksí nesměle vyznává z víry v existenci síly, která ho přesahuje, a připouští i terapeutickou moc modlitby. Naopak třeba tematiku toho, jak vypadá sexuální život v onom takřka bojovém prostředí, si autor až na pár velmi cudných a zdrženlivých poznámek prozrazujících jen to, že mu ženy nejsou lhostejné, nechává zcela pro sebe.

Při hodnocení u knihy tohoto typu je nesnadné odlišit, zda je oceňován samotný text, nebo záslužné činy, které hrdina vykonal a o kterých kniha pojednává (leckterý čtenář možná nad knihou vysloví přání, kéž by ve svém vlastním životě mohl být také tolik užitečný a prospěšný druhým). Ale asi není nutné chtít to výrazně odlišit: chválu si zaslouží jak Trachtův příběh, respektive to, co nám z něj (věříme, že pravdivě) prozrazuje, tak i čtivý a citlivý způsob, kterým ho ve své knize podává. K Hippokratově ceně Unie pacientů ČR tak snad časem či brzy přibude i další ocenění.